

**Історичні проблеми дослідження українського
та японського фольклору**

Розглядаються сучасні актуальні проблеми дослідження українського та японського фольклору. Здійснюється історіографічний опис основних західноєвропейських та вітчизняних шкіл у сучасній фольклористиці.

Ключові слова: фольклористика, порівняльний фольклор, міграційна школа аналізу фольклору, міфологія, архетип.

The article deals with modern problems of current research of Ukrainian and Japanese folklore. Implemented historiographical description of main Western European and home schools in modern folklore.

Key words: folklore, comparative folklore, migration school of folklore analysis, mythology, archetype.

Вивчення порівняльного фольклору перш за все цікавить сучасних фольклористів, оскільки воно стимулює наукове осмислення історії культури людства та вивчення доісторичних форм його життя.

До порівняльного фольклору як самостійної форми наукового дослідження світової культури звернувся ще Геродот (5 століття до н. е.) у своїй «Історії» [2], де він порівняв грецьку, єгипетську, перську, скіфську та ін. культури на прикладах міфів, обрядів, історії. Адже жодна народна культура не обійшлася без культу предків як основи давнього світобачення. Так, у «Історії» Геродота згадується про те, що людина, потрапивши до іншого культурного оточення, сприймала побачене з подивом. Геродот порівнює давньогрецьку культуру з культурою древнього Єгипту, відзначаючи їх «Протилежність». Ці порівняння актуальні й сьогодні, оскільки вивчати культуру – це, перш за все, спостерігати різницю між існуючими культурами. Коли хтось зростає в культурній сфері свого простору, його світогляд заснований на культурі цього простору, і тоді культура інших місцевостей існує поза межами цього світогляду. Таким чином, це не просто будь-яке протиставлення «свого» та «чужого». Ця проблема полягає у тому, що «своє» співіснує із «чужим» і окреме їх існування неможливе. Протиставлення «свого» та «чужого» (за Геродотом) зустрічаються майже у всіх наукових працях українських дослідників. Першим напрямком аналізу фольклору в Україні стала міфологічна школа М. Максимовича, який здійснив порівняльний аналіз польських та російських фольклорних матеріалів (пізніше – М. Костомаров, О. Потебня).

Якби в світі існувала абсолютна культура, тоді б виключалися будь-які порівняння. Однак, коли від методу аналізу порівняння відмовитись, тоді іншу культуру не можна зрозуміти. Це призведе до того, що її зможе розуміти лише людина, яка належить до цієї культури. Це явище відмови зрозуміти іншу думку можна назвати релігією, містиккою, коли є лише об'єкт пошани.

У 1859 році німецьким вченим Т. Бенфеєм була започаткована міграційна школа аналізу фольклору, згідно з теорією якої, одним зі шляхів поширення міфологічних сюжетів був шлях на схід Європи з Азії через Візантію до України приблизно в 7 ст. н. е. Послідовниками теорії Т. Бенфея серед українських вчених були М. Сумцов [] та М. Драгоманов та ін. Серед сучасних українських дослідників-фольклористів можна виділити таких, як Л. Дунаєвська, В. Давидюк, О. Воропай, О. Таланчук та ін

Пізніше до порівняльного фольклору звертається Е. Тайлор у праці «Первісна культура» (1871) [7]. Тайлор не просто фіксує певні спостереження, він подає величезний обсяг фактичних матеріалів про первісні вірування народів світу і знайомить сучасників із витоками релігії, з найдавнішими уявленнями та обрядами людства, залишки яких можна побачити і в сучасній культурі. Е. Тайлор вивчає розвиток культури методом дослідження природничих наук, спостерігаючи у ній, як і в природі, неодноразові повторення і закономірності (універсальну основу світової культури). Згідно з Тайлором, у ході соціального розвитку світу найважливіші уявлення і явища в житті людей поступово втрачають первинне своє значення, стають пережитками і врешті забуваються. Метою етнографів є виявлення, збереження і відновлення таких забутих явищ культури, як дитячі ігри, приказки, прислів'я, певні обряди, що мали важливе філософське значення на певному етапі розвитку давньої культури і є здобутком досвіду, філософії та мистецтва, почасти — педагогіки, важливої для нових поколінь кожного етносу, оскільки вони забезпечують національне самоствердження.

Німецький дослідник В. Маннхардт, який відомий перш за все працею «Лісові та польові культури», віднайшов архетип давніх європейських культур в образі «матері хліба», яка у деяких народів набуває форми божества. Цю теорію спільності європейських культур дослідник доводить на основі великої кількості матеріалів.

У середині ХІХ ст., ґрунтуючись на концепціях міфологічної школи, до порівняльного фольклору звертається відомий вчений-фольклорист, історик О. Афанасьєв. У своїй тритомній праці він подає багато різноманітного матеріалу, який не втрачає своєї ваги й сьогодні, хоча його філософські визначення дещо застарілі. До цієї ж школи належать Ф. Буслаєв, О. Міллер, О. Потебня, М. Сумцов.

Найважливіші дослідження з порівняльного фольклору містяться у «Слов'янській міфології» М. Костомарова [3], який через цілу систему зіставлень з історією Давнього Сходу, античною, давньоіндійською, іранською та скандинавською міфологією, через ідентифікацію різних міфологічних персонажів, як посередників між небом і землею, доводить думку про те, що єдиною верховною силою у древніх культурах було божество, яке уособлювало світло і сонце.

Головним представником історико-порівняльного методу дослідження був М. Драгоманов, який розпочав свою наукову діяльність працею про античну історію. Цей же історико-порівняльний метод використовував і Дж. Фрезер під час написання знаменитої «Золотої гілки», де висвітлений зв'язок між сучасними релігіями та первісними віруваннями, а також земні витоки релігійного світосприйняття.

Серед українських дослідників варто також згадати видатних етнографа та археолога Х. Ящуржинського, етнографа та поета П. Чубинського, письменника, перекладача та фольклориста П. Куліша.

Національна специфіка фольклору певним чином репрезентується і в розділах підручників з фольклористики (Л. Дунаєвська, В.Бойко, В. Давидюк).

Отже, у порівняльній фольклористиці, яка за кілька століть накопичила численні фонди праць, ще багато нез'ясованих проблем, пов'язаних із національною специфікою окремих культур, великою кількістю «білих плям» в історії світової культури та пошуком нових динамічних методів дослідження в нових умовах сучасного інформаційного світу.

Леві-Стросс у своїй фундаментальній праці «Первісне мислення» [3] визначає універсальну основу, як структуру безсвідомого в культурі. Дослідження і розуміння цієї основи допомагає нам розуміти несхожість та оригінальність кожної культури зокрема.

Проблема оригінальності культури неодмінно виявляється в її універсальності, архетипі. Таким чином, зрозуміти іншу культуру можна не лише за відмінностями з власною культурою, але й через встановлення архетипу (Юнг), притаманного різним культурам.

Серед японських дослідників найбільша кількість праць, присвячених визначенню універсальної основи культури, належить Мінаката Кумагусу, Ісіда Ейїчіро, Канасакі Такео, Імото Ейїчі, Окуніші Шюнсуке та ін.

Серед японських дослідників можна назвати Кунію Янагіда, засновника японської школи фольклору, який був добре обізнаний з європейським фольклором, хоча його праці, до яких належать і «Народження героя Момотаро» та «Розповідь про предків», присвячені висвітленню значення бога для народу у синтоїському контексті. Його сучасника Орігучі Шанобу загалом знають, завдяки його дослідженням про Вирій (Токойо, Хаханокуні), зокрема у такій праці, як «Походження поетів». Також відомий японський дослідник кінця ХІХ ст. Мінаката Кумагусу [4]. Він не просто досліджував фольклор, а був першим японським фольклористом, який порівняв японські казки та звичаї з європейськими.

Джерела та література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: етнографічний нарис в 2 томах / О.Воропай. – Т.1. - К.: Оберіг, 1993. – 440 с.
2. Геродот. История в девяти книгах / Геродот. – Ленинград: Издательство Наука, 1972. – 600с.
3. Костомаров М. Словянська міфологія / М. Костомаров. - К.: Либідь, 1994. - 384 с.
4. Леви-Стросс Клод. Первобытное мышление / Клод Леви-Стросс. – М.: Республика, 1994.–384 с.
5. Мінаката Кумагусу. Зібрання статей Мінаката Кумагусу у 2 т. (упор. С. Івамура) / Кумагусу Мінаката. – Токіо, 1979. – Т. 2. – 266 с.
6. Сумцов Н. Ф. Символика славянских обрядов: Избранные труды. / М. Сумцов. – М.: Издательская фирма «Восточная література» РАН, 1996. – 296 с.
7. Тайлор Э. Первобытная культура. Пер. с англ. / Э. Тайлор. – М. Политиздат, 1989. – 573 с.